

Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan iki ciltlik kitap, kuyumcu mühürleri, mücevher çizimleri dahil 2 bin 500 fotoğraf ve görsel malzemeyi içeriyor. Haberde yer verilen görseller kitaptan alınmıştır.

Osmanlı'nın mücevherleri

Kuyumcuların sarayla ilişkisinden diplomatik hediyelere, mücevhere düşkünlüğüyle bilinen sultanlardan sarayın rağbet gösterdiği ürünlere, "Osmanlı Döneminde Mücevher ve Ermeni Kuyumcular" kitabının yazarı Arsen Yarman anlatıyor

Çağlar boyu ihtişamın ve yüksek statünün sembolü mücevher, değerini en çok da usta ellerden alan bir "zanaat eseri". Sabır, dikkat, beceri ve yaratıcılığın bulunduğu bu zanaatın yüzyıllar öncesine uzanan gelişiminde ise başta Ermeni ustalar olmak üzere Osmanlı zanaatkarlarının payı büyük. Araştırmacı Arsen Yarman, ele aldığı konu kadar sabır ve titizlikle kaleme aldığı "Osmanlı Döneminde Mücevher ve Ermeni Kuyumcular" kitabında, 14. yy'dan 20. yy'a uzanan dönemi kapsayacak şekilde Osmanlı'da kuyumculuk zanaatının gelişimi ve Ermeni kuyumcuların buna olan katkısının izini sürüyor. Kuyumcuların sarayla ilişkisinden diplomatik hediyelere, mücevhere düşkünlüğüyle bilinen sultanlardan sarayın rağbet gösterdiği ürünlere, Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan iki ciltlik geniş çalışmayı, yazar Arsen Yarman'la konuştuk.

III. Selim'in üzerindeki Rus çarının portresini kendi portresiyle değiştirerek yeniden hediye enfiye kutusu.

II. Mahmud'un Kraliçe Victoria'ya hediye ettiği sekiz köşeli elmaslarla çevrili tuğralı zümrüt broş.

Kraliçe Victoria'ya hediye edilen elmaslarla hazırladığı tahmin edilen püskül broşu, Kraliçe II. Elizabeth'in de kullandığı biliniyor.

II. Mahmud tasvir-i hümayunu.

Osmanlı döneminde kuyumculuk-mücevhercilik zanaatı nasıl gelişiyor?

Osmanlılar beylik oldukları dönemden itibaren Bizans kuyumculuğuna aşinaydı. Aşıkpaşazade, Tevârih-i Âli-i Osman'da, Bizans tekfurunun Osman Gazî'ye altın ve gümüş hediyeler verdiğini, Osman Gazî'nin de ona değerli hediyeler sunduğunu yazar. Form ve bezeme üsluplarına değinirse de, I. Murad'ın oğlu şehzade Bayezid'in döneminde (1381-1382) kullanılan altın ve gümüş tepsilerden de söz eder. Başkent Bursa'nın ipek, baharat gibi dönemin önemli ticari metallerinin yanı sıra mücevherlerin de alınıp satıldığı bir merkez olması ise Osmanlı'nın hem Doğu hem de Batı mücevher-kuyumculuk ürünlerini bildiğini gösterir. I. Selim'in 16. yüzyılın başındaki Doğu seferleriyle birlikte İran'dan da pek çok usta Osmanlı'ya gelir. Dolayısıyla Osmanlı kuyumculuğu Bizans ve İran kuyumculuğunun etkisiyle şekillenmiş, modern dönemde de Avrupa kuyumculuğunu yakından izlemiştir.

■ **Ermeni ustalar bu süreçte nasıl bir rol oynuyor?**

Ceyda Ulukaya

I. Selim'in Tebriz'i fethinden sonra İstanbul'a gönderdiği sanatkarlar arasında Ermenilerin de olduğu kaydedilir. Kanunî'nin Irak seferi sırasında Van ve civarından İstanbul'a gönderdiği Ermeni sanatkarlar arasında kuyumcu Zeron Kazazyan, gümüşçü Kasbar ve faaliyetlerini hâlâ sürdüren Zilciyan kardeşler de vardır. III. Murad'ın 1590'daki Gürcistan seferi sırasında da bölgedeki Ermeni sanatkarlar İstanbul'a getirilir. Sarayın Ermeni kuyumcuların işlerini beğendiği ve çeşitli siparişler verdiği, kuyumcuların da minnetlerini ifade etmek için bayramlarda hediyeler verdiği bilinir.

Kitapta "saray kuyumcubaşılığı"ndan bahsediyorsunuz. Görevleri neler?

Kuyumcubaşılar sarayın mücevher-kuyum siparişlerinin imali ve teminiyle görevliler. Değerli metal ve taşların temini, imalatı yapacak kuyumcu ustalarının tespiti, işin kalitesinin ve zamanında yapılmasının denetimi ve saray için çalışan kuyumcuların yetiştirilmesi de onların görevidir. Kuyumcubaşılık unvanı 19. yüzyılda biraz daha esnek kullanılıyor ve saraya büyük işler yapan, değerli mücevherler temin eden kuyumcuları da kapsıyordu. Boğos Düzyan, Garabed Babayan, Hagop ve Simon Ekserciyan kardeşler de bunlar arasındaydı.

Padişah ve saray erkânı, en çok hangi ürünlere ilgi gösteriyordu?

Osmanlı sarayında sultanların belirli alanlarda uzmanlık düzeyinde bilgi sahibi oldukları, bazı zanaatları bizzat icra ettikleri bilinir. III. Selim'in bestekârlığı, II. Abdülhamid'in marangozluğu gibi, I. Selim ve Kanunî de kuyumculukta ilerlemişlerdi. Değerli taşlarla süslenmiş sorguç, tören kılıcı, yatağan, hançer, gürz, Kuran mahfazaları, şamdanlar, sigara kutuları, kâseler, fincan zarfları uzun süre büyük ilgi gören objelerdir.

Saray kadınları en çok nelere ilgi gösterirdi? Mücevhere düşkünlüğüyle bilinen isimler var mı?

Beğeniler dönemlere göre değişse de pandantifler, Bizans baş takılarından türedikleri düşünülen istefan, gerdanlık, hotoz, sorguç, Batı'da pek bilinmeyen zülüflük, zincir, kemer, taşlı iğneler, yüzük, küpe, bilezik, broş ve düğmeler her zaman ilgi görüyordu. Osmanlıların "titrek" dediği sallantılı ve çoğunlukla kuş ya da yaprak figürlü broşlar çok beğeniliyordu. 19. yüzyılda istefan yerine taç takmak yaygınlaşmış ve Abdülmedid'in kızı Refia Sultan döneminde, Abdülaziz'in kızı Saliha Sultan da nişanında taç takmıştı.

Bazı sultanlar müsriflikleri nedeniyle mücevherlerini rehin vermek zorunda kalıyordu. Mücevherlere düşkün Refia Sultan'ın borçları babası Abdülmedid'i bile öfkelendirecek düzeydeydi. 1857 yılına ait bir defterde, Ermeni kuyumcuların Harem-i Hümayun'dan alacaklarının büyük

19. yy. Osmanlı işi yarım taç. Altından yapılan murassa tacın ortasında kuyruğu yelpaze biçiminde açılmış bir tavus kuşu yer alıyor.

meblağlara ulaştığını görüyoruz. Örneğin Köçeoğlu Hagop, 1880'de ölen Refia Sultan'ın kendisine olan borcunu terekkesinden talep etmeyerek "helâl" etmişti.

Sarayın zevki, Osmanlı'da kuyumculuk üslubunun oluşmasında ne kadar etkili oldu?

İmparatorluğun merkezi yönetimi güç ve servetin Saray'da toplanmasını amaçlıyordu. Bu yüzden lüks tüketimin sınırlarını ve hâkim zevki de Saray belirler. Osmanlı sarayı çoğunlukla geleneksel beğenilerine bağlı olsa da başka saraylardaki lüks tüketim eşyalarını da takip ediyordu. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu eğilim güçlenir. Geç dönem Osmanlı kuyumculuğunda ise Avrupa'yla çok daha yakın bağlar kurmuş mücevherlerin öne çıktığını söyleyebiliriz.

Arsen Yarman

Diplomatik hediyeler

Osmanlı arşivlerinde hakkında en fazla belge bulunan kuyumcu, Düzyan ailesi. Kraliçe Victoria'ya hediye edilen ve daha sonra kraliçe Elizabeth'in tacına yerleştirilen elmas, Düzyanların imzasını taşıyor. Başka ne gibi diplomatik hediyeler var?

Abdülmedid, Kraliçe Victoria'ya bu elması Kırım Savaşı'ndaki desteği için hediye etmişti. II. Mahmud da 1838'deki taç giyme töreni için Kraliçe Victoria'ya sekiz köşeli yıldız formunda, elmaslarla çevrili zümrüt broş hediye etmişti. Düzyanlar hem Darphane yönetiminde oldukları hem de kuyumculuğu hiç bırakmadıkları için bu hediyelerin imalinde çok etkinlerdi. Düzyanlar tarafından ya da onların denetiminde birçok diplomatik hediye imal edilir. Abdülaziz'in Fransız elçi Mösyo La Valetta'ya hediye ettiği murassa tasvir-i hümayun, İngiltere kralı III. George ve ailesi için 1793'te yapılan altın donanmalı kılıç, piştov ve elmaslı sorguç, III. Selim'in Rus Çarı'na gönderdiği mücevher sorguç, Abdülmedid'in 1856'da Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph ve imparatoriçe Elisabeth'e gönderdiği pırlantayla müzeyyen murassa Mecidiye Nişanı ve pırlantalı gerdanlık da bu tür hediyeler arasındaydı. Avusturya Macaristan İmparatoru bu hediyeler için Düzoğlu Boğos'u Cordon de Fer nişanıyla taltif etmişti.